

Cristina Florescu (ed.), *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (științific versus popular)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Colecția Dicționare Editurii Universității, Seria Lexikon, Iași, 2015, 712 p. (cu CD-Rom)

Daniela Butnaru*

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Str. Th. Codrescu 2, 700481 Iași, România

Lucrarea de față se înscrie în sfera studiilor despre termenii proprii diverselor domenii ale cunoșterii, fiind un rezultat al cercetării lingvistice asupra reprezentărilor fenomenelor atmosferice în limba română (atât în registrul popular, cât și în cel științific), cercetare care s-a desfășurat în cadrul unui proiect finanțat de CNCS (PN-II-ID-PCE-2011-3-0656) și condus de Cristina Florescu, cercetător științific la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” din Iași. În cadrul proiectului au fost implicați și alți șase cercetători de la IFRI (Laura Manea, Elena Tamba, Alina Pricop, Cristina Cărăbuș, Florin Teodor Olariu, Mădălin Patrașcu), alături de lingviști din alte centre de cercetare (Maria Iliescu, Rodica Zafiu, Nistor Bardu, Mariana Neț) și, pentru o mai bună înțelegere a termenilor științifici privind meteorologia, de specialiști în acest domeniu (Liviu Apostol și Dan Chelaru). Volumul cuprinde în prima parte o serie de studii lingvistice, iar în a doua parte *Dicționarul fenomenelor atmosferice*. Studiile din prima secțiune a lucrării au fost realizate, în mare parte, pe baza materialului adunat pentru dicționarul amintit și fac cunoscute cititorului diverse aspecte ce caracterizează terminologia românească populară și științifică referitoare la fenomenele atmosferice).

În *Introducere* sînt prezentate obiectul de studiu (din ansamblul lexemelor proprii limbajului meteorologic, au fost cercetate doar acelea care denumesc fenomenele atmosferice), stadiul cercetării fenomenelor meteorologice în literatura de specialitate (lingvistică românească și romanică), raportul dintre terminologia științifică și cea populară, etapele cercetării (inițial realizarea unui dicționar, ulterior redactarea unor studii care pleacă de la materialul lexicografic), principiile care au stat la baza selectării termenilor din dicționar, maniera de identificare a fenomenelor

atmosferice (îmbinînd perspectiva lingvistului cu cea a meteorologului), probleme privind identificarea și delimitarea cîmpurilor lexico-semantice ale termenilor care desemnează fenomene atmosferice în limba română.

Observînd că despre precipitații s-a scris punctual în diverse lucrări, dar că nu există un studiu lingvistic care să analizeze grupul lexical al *precipitațiilor* în ansamblul lor, Cristina Florescu își propune să contribuie la corectarea acestei deficiențe. Sînt prezentate originea și evoluția semantică a termenului *precipitație*, stadiul cercetării în literatura de specialitate romanică și românească, analizarea subcîmpurilor lexicale ale precipitațiilor. Cel mai bine reprezentat, atât la nivel popular, cât și științific, este subcîmpul ploii (intensitatea și durata ploii, forma picăturilor de ploaie, aspectul structural și efectele acestui tip de precipitație fiind marcate terminologic prin lexeme diferite). Foarte bogat și expresiv se dovedește a fi și subcîmpul semantico-lexical al ninsorii. O continuare firească la acest studiu despre *Precipitații* (p. 71–105), este contribuția semnată de Elena Tamba, care analizează *Depunerile* (p. 107–127), „o problemă relativ spinoasă în terminologia meteorologică”, deoarece majoritatea meteorologilor, spre deosebire de vorbitorii obișnuiți, consideră că depunerile nu se încadrează în sfera fenomenelor meteorologice (p. 107). Analiza acestora reprezintă o provocare pentru autorul studiului, fiind prima încercare de analiză lingvistică a acestei categorii lexicale din limba română care cuprinde peste 130 de termeni. Multe din cuvintele care desemnează depunerile sau fenomene direct legate de acestea dovedesc creativitatea lexicală a omului de rînd, foarte puține aparținînd strict registrului științific.

Pentru excerptarea de termeni meteorologici

* Adresă de corespondență: d_butnaru@yahoo.com.

aparținând registrului popular au fost fișate și atlase lingvistice românești, glosare, dicționare și arhive dialectale. Studiul *Aspecte dialectale*, semnat de Florin-Teodor Olariu, prezintă o analiză lingvistică a elementului dialectal adunat pentru acest proiect, cu problemele de fonetică întâlnite și rezolvările propuse de dialectolog, cu sublinierea varietății lexicale și a bogăției semantice a materialului dialectal corespunzător fenomenelor atmosferice în limba română.

Pe baza a 60 de buletine meteorologice apărute în presa românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Rodica Zafiu observă formarea și evoluția discursului meteorologic (*Din istoria discursului meteorologic: „Buletinul atmosferic” în presa românească din anii 1884–1916*, p. 241–258). Partea de previziune apare în astfel de texte mai târziu, la început ele fiind doar rapoarte, uneori foarte schematice, asupra stării vremii din ziua apariției ziarului și din zilele precedente. Pe lângă folosirea unor termeni din fondul lexical popular, influența limbii franceze (prin împrumuturi și calcuri) în procesul de formare a acestui tip de terminologie este importantă și evidentă (mai ales dacă se compară versiunile în română și franceză ale informărilor trimise de Institutul meteorologic ziarelor de la sfârșitul secolului al XIX-lea). Studiul conține, de asemenea, o complexă analiză a caracteristicilor lexico-semantice, stilistice și sintactice specifice terminologiei din discursul meteorologic al epocii.

Foarte interesant este și studiul semnat de Nistor Bardu, *Denotație și conotație în termenii meteorologici din aromână* (p. 259–272), unde sînt observate din punct de vedere semantic și stilistic cele mai importante denumiri de fenomene atmosferice din aromână pe care autorul le-a adunat atît prin anchete directe pe teren, cît și din diverse lucrări și dicționare. Dintre termenii selectați, atrag atenția prin expresivitatea lor termenii *bumbuneață*, *bumbuneț*, *bumbunițare* și *bumbunițat*, –ă, de origine onomatopaică. Rezultă, în urma cercetării de față, că terminologia fenomenelor atmosferice este în aromână, în mare parte, asemănătoare cu cea din dacoromână, autorul identificînd și similitudini cu situația din istroromână și meglenoromână, ceea ce susține, încă o dată, „unitatea extraordinară a limbii române din punct de vedere dialectal” (p. 271).

Textul Mariei Iliescu—*Une caractéristique du roumain dans le champ lexical de la température* (p. 273–280)—se înscrie în ansamblul demersurilor

de observare a individualității limbii române între limbile romanice și are ca punct de plecare faptul că româna este singura care nu a păstrat lat. *tepidus*. Folosind diverse exemple cu fr. *tiède* (< lat. *tepidus*) pe care le traduce cu ajutorul mai multor vorbitori nativi de română, cercetătoarea analizează corespondenții acestui termen în limba română. În funcție de context și de modalitatea pozitivă sau negativă în care este perceput, *tiède* a fost tradus prin *cald* sau *călduț* (considerate de cele mai multe ori sinonime perfecte în domeniul termic), dar și prin *căliu*, *călduros*, *plăcut*, *blînd*, *agreabil* etc., chiar *răcoros* (p. 274–279). În urma analizei efectuate, autoarea conchide că nu am păstrat pe lat. *tepidus* din cauza lipsei de precizie a termenului.

Studiul Mariane Neț—*Variante sincronice și diacronice în vocabularul gastronomic românesc. Grupuri verbale formate cu substantivele „ploaie” și „zăpadă”* (p. 281–292)—urmărește pătrunderea celor doi termeni în diferite expresii folosite în redactarea rețetelor culinare, ca rezultat al unor analogii cu fenomene meteorologice. Majoritatea cazurilor, observă autoarea, sînt traduceri sau calcuri după expresii întâlnite în cărți de bucate în italiană sau franceză din secolele XIX–XX. Unele au rămas pînă în zilele noastre în lexicul gastronomic ([*a turna/a da drumul/a lăsa să cadă*] în *ploaie*, *albă ca zăpada*), altele (*a bate albușurile ca în zăpadă* ori *a bate omăt* sau *a le face omăt*) nu mai sînt folosite, fiind înlocuite de expresia *a bate spumă*.

Tot în prima parte a volumului de față, Cristina Cărăbuș realizează o cercetare comparată a terminologiei științifice vs. populare care denumește *Fenomenele luminoase, sonore, electrice și electro-luminoase* (p. 129–143), Laura Manea semnează un bogat studiu referitor la termenii științifici și populari care desemnează *Radiațiile* (p. 145–181), iar Liviu Apostol face o interesantă prezentare despre apariția și evoluția instituțională a meteorologiei (*Considerații privind dezvoltarea meteorologiei în România*, p. 229–240).

O parte însemnată a acestui tom este ocupată de *Dicționarul fenomenelor atmosferice* (p. 325–678), precedat de o prezentare foarte clară a normelor de redactare și urmat de cele 23 de pagini de *Bibliografie*. După cum reiese și din titlul lucrării de față, se dorește, pe cît posibil, separarea planurilor științifice și populare, astfel încît, pentru majoritatea articolelor din dicționar, se indică prin simbolurile ☒ și ☉

apartenența la terminologia științifică (Ts), respectiv populară (Tp), „în ordinea circulației diacronice a sensurilor, subsensurilor, sintagmelor” (p. 315).

Experiența lexicografică a autorilor se reflectă în alcătuirea articolelor din dicționar, care precizează accentul în cuvântul-titlu, categoria gramaticală, apartenența la registrul popular sau științific, circulația, definiția, citate, indicații gramaticale și lexicologice, etimologia și, pentru acribie, redactorul. Îmbinările stabile sau mai puțin stabile de cuvinte „sînt lucrate sub cuvântul-titlu care reprezintă centrul lexical al acestora, sub fiecare sens” (p. 314). Alegerea citatelor dă posibilitatea de a urmări evoluția termenilor și a sensurilor acestora în timp, surprinzînd astfel diverse perioade de dezvoltare a limbii române. Dorința de exactitate a autorilor merge pînă într-acolo încît, atunci cînd definiția este preluată dintr-un alt dicționar, acesta este indicat între paranteze și sînt menționate (pînă la maxim zece) alte dicționare în care se regăsește cuvântul redactat.

Putem observa influența proiectului DÉROM, la care colaborează patru dintre autorii lucrării de față; astfel, dicționarul folosește, la paragraful identificării etimologiei unui cuvânt-titlu, indicația „Protorom.” – „element novativ pentru a indica elementele moștenite din protoromană (latina orală caracterizînd o perioadă convențional precizată din evoluția limbii latine), conform proiectului DÉROM” (p. 319). Remarcăm și faptul că, în note de subsol marcate cu asterisc, este indicată etimologia sintagmelor aparținînd registrului științific, de exemplu: „*Trombă de nisip* – cf. fr. *trombe de sable*, engl. *sand pillar* (VILLENEUVE, p. 388). *Trombă marină* – cf. fr. *trombe marine*, eng[l]. *water-spout* (id. ib.)” (p. 620).

Îmbinări de cuvinte precum *crîngul cerului* „bolta cerească” (p. 401); *fluture de zăpadă* și *măgură* (sau *mal*) *de zăpadă* (p. 671), *spic de ploaie* sau *spic de zăpadă* (p. 596), *struț de gheață* (p. 600), *troian de zăpadă* (p. 619) etc. surprind creativitatea lexicală a vorbitorului obișnuit. Foarte plastici ne par și termenii *a coase* „a îngheța” (p. 395); *cumpănă* „ploaie mare (cu grindină); rupere de nori” (p. 403), *a desfereca* „a se dezgheța” (p. 414), *păliș* „vînt cu ninsoare sau cu ploaie, care te izbește pieziș” (p. 537), *a pișcurea* „a bură” (p. 546), *sărăcilă* „vînt foarte uscat și cald, care suflă în Dobrogea, în timpul verii, distrugînd recoltele” (p. 583), numit și *pietros* (p. 545) ș.a.

În eventualitatea bine-venită a unei reeditări a cărții, autorii ar putea avea în vedere anumite aspecte țînînd de eficientizarea redactării și conformitatea informației: completarea, la bibliografia de la p. 29, cu lucrarea abreviată Zafiu 2003 (la care se face trimitere la p. 16); citatul din CIȘMAN de la secțiunea Tp a articolului **TROMBĂ** (p. 620) ar trebui, credem noi, înregistrat la citatele pentru Ts; poate ar fi preferabil ca în cazul sintagmelor *zăpada mieilor* (p. 671) sau *omătul mieilor, al cocostîrcilor, al oilor ori al păsărilor* (p. 531), definite prin „măzărîche”, elementul definițoriu principal să fie cel temporal, de zăpadă căzută primăvara, în perioada în care sînt fătați mieii sau cînd încep să se întoarcă păsările călătoare, definiție care ar explica motivarea îmbinării acestor lexeme; la nota de subsol de la p. 525, unde sînt precizate etimologiile unor sintagme științifice care conțin cuvîntul *nor*, pentru *rupere de nori* se face trimitere la „engl. *cloudburst*”, dar și la „fr. *averse torentielle*”, care ar trebui eliminat. Etimologia cuvîntului *troian*, preluată din DLR („de la numele topic *Troian*”), este discutabilă (cf. Mircea Homorodean, *Despre toponimul Troian*, în „Studii de onomastică”, vol. III (volum îngrijit de Ioan Pătruț, Eugen Pavel, Augustin Pop, Ion Roșianu și Gabriel Vasiliu), Cluj-Napoca, 1982, p. 97–105; v. și rezumatul comunicării *Un toponim controversat: Valul lui Traian*, susținută în 2001 de Mircea Ciubotaru [[online](#)], p. 7).

Subliniem caracterul de pionierat al lucrării de față în domeniul terminologiei meteorologice prin analiza lingvistică complexă a cîmpului lexical desemnînd fenomene atmosferice în limba română, prin prezentarea comparativă a termenilor populari și științifici și a sensurilor acestora, prin culegerea și includerea în dicționar de material nou, de lexeme excerptate din lucrări dialectale care nu au fost cuprinse în alte dicționare ale limbii române. Impozantul tom pe care l-am prezentat în aceste pagini reprezintă și o importantă sursă de bibliografie în domeniul terminologiei în general și a celei meteorologice în special, atît studiile din prima parte a lucrării, cît și dicționarul din cea de-a doua parte fiind însoțite de bogate trimiteri la literatura de specialitate. Interesul general pentru domeniu explică bogăția acestei terminologii și constituie motivul pentru care lucrarea de față poate fi deschisă și citită cu satisfacție de oricine, nu doar de specialiștii în lingvistică sau meteorologie.